

ВСТУП

Проблематика іконопочитання була і залишається актуальною. Як в часи Вселенських Соборів, так і в сьогоденні реаліях існує чимало сект та релігійних рухів, котрі відкидають ікону, неправильно розуміючи її сутнісно. Більше того, багато християн дуже часто до кінця не усвідомлюють справжнього значення ікони, і, тим самим, сприймають її як свого роду якийсь «оберіг», наділений магічною силою. Виходячи з цього вважаємо, що опрацювання богослов'я ікони, запропоноване у нашій дипломній роботі, послужить кращому розумінню сенсу ікони, а водночас і поглибленню християнської віри.

«Ніхто й ніколи Бога не бачив. Єдинородний Син, що в Отцевому лоні, – той об'явив» (Йо. 1, 18). Вхідження Бога в історію, коли Божа природа торкнулася людської, дає змогу говорити про образ Бога. Звідси сам Бог є остаточним богословським аргументом іконопочитання. Тобто лише після Воплочення Сина Божого ми отримали можливість зображати невидимого Бога а також Богородицю і всіх святих, які через праведність свого життя, досягнувши обожествлення, виражають обличчя самого Бога. З цього моменту ікона стає образом Первообразу, тобто вікном у світ особового Бога, Котрий в іконі і через ікону очікує на зустріч з людиною.

Без сумніву, зародження ворожих настроїв щодо почитання ікон було зумовлене багатьма зловживаннями з боку «надмірного» благочестя християн. Багато віруючих сприймали чудеса, які відбулися через посередництво ікон, як дію самої ікони, а не Особи, яка діє через неї, і це призводило до різного роду тлумачень цих фактів. Як наслідок, з'являється ересь іконоборства. Відтак задля збереження чистоти та істинності віросповідання Отці Сьомого Вселенського Собору під натхненням Святого Духа окреслили вчення Церкви, аби тим самим огородити її від єретичних поглядів іконоборців.

Основним завданням нашої роботи є спроба пролити світло розуміння на значення ікони в духовному житті людини крізь призму досліджень відомого російського історика та богослова Василя Болотова, який є однією з провідних постатей, що здійснила чималий внесок у розвиток Церкви. Тому у дипломній праці ми спробуємо розкрити його методологію, яка нерозривно поєднує історію та богослов'я, а відтак застосуємо її в аналізі рішень Сьомого Вселенського Собору щодо іконопочитання. Позаяк аби уникнути в нашій науковій роботі якоїсь однобічності думки, ми для порівняння послуговуватимось також й іншими джерелами. Зокрема й напрацюваннями богословів латинської традиції, які так чи інакше доповнюють нашого дослідника. Для розкриття теми дипломної роботи наш екскурс побудуємо за таким алгоритмом: два розділи, кожний з яких містить по три пункти. Перший розділ нашої праці звучить так: «Ікона як “догматичний пам'ятник”». Саме професор Болотов є творцем поняття, яке він застосовує на противагу іконоборчим закидам, аби тим самим провести чітку межу в розрізненні ікони від звичайної картини чи портрета. До розкриття цього розуміння ми будемо підходити поступово. У першому пункті роботи ознайомимося із самою постаттю Болотова, а відтак – з його методологією, яку він застосовує досліджуючи історію Вселенських Соборів, зокрема й Другого Нікейського. Наступний пункт дослідження

стосуватиметься вже самої проблематики довкола питання іконопочитання, тобто ми розглянемо основні причини відкинення ікон, аргументи «за» і «проти». І насамкінець проаналізуємо думки отців Собору на захист почитання святих ікон у світлі халкедонського христологічного догмату.

Другий розділ дипломної роботи – «Доксологічно-літургійний вимір іконопочитання». Тут ми спробуємо проаналізувати основні тези Собору, що стосуються доксологічно-літургійного виміру іконопочитання. Перший пункт роботи підведе нас до розуміння, чому саме ікона є джерелом богопізнання? Відтак розглянемо ікону як місце дії благодатної енергії Святого Духа, яка преображує творіння через молитовне споглядання зображеної Особи. Останній пункт ознайомить нас з процесом формування іконописного канону та й з самим каноном, а також розкриє нам розуміння, що зображення на іконі - це «богослов'я фарб», яке твориться не плодом нашої фантазії, але згідно з каноном іконописання, де особлива мова, кожний знак, колір, форма є символами, які передають надзвичайно глибокі поняття духовної реальності.

Професор Василь Болотов досліджуючи передумови виникнення та рішення Сьомого Вселенського Собору щодо почитання ікон більше розглядає історичні чи культурно-релігійні моменти, аніж богословські. Натомість чимало богословів, його сучасники чи навіть представники теперішнього часу, які не менше перейняті проблемою значення ікони, надали їй повнішу богословську інтерпретацію. Тому особливо в другому розділі ми часто посилатимемось також і на їхні дослідження.

У представленій дипломній праці використовуватимемо такі методи: аналізу, синтезу та порівняння. Методи аналізу та синтезу допомогли нам дослідити чимало джерел для вивчення багатьох питань, пов'язаних із рішеннями Собору про ікону, а також згрупувати їх у відповідному хронологічному порядку, аби тим самим простежити певну динаміку у формуванні богословської думки стосовно іконопочитання. Завдяки методу порівняння ми спробували представити також думки інших, зокрема й латинських, богословів.

Джерелами для написання цього дослідження послужили напрацювання відомих дослідників починаючи від ХХ ст. – і до сьогодні. Перш за все це чотиритомне дослідження Василя Болотова, представлене у двох книгах: Лекции по истории древней Церкви (т. I–II) та Лекции по истории древней Церкви (т. III–IV), яке, власне, і є базовою літературою у висвітленні завдань, поставлених у нашій дипломній роботі. Також ми звернемося до літератури відомих російських авторів: І. Язикової, А. Карташева, Л. Успенського, В. Бичкова, А. Лебедева, В. Лосского та інших, для яких наукові праці Болотова відігравали визначну роль у формуванні їх власного богословського підходу.

Для порівняння і кращого висвітлення певних місць із вчення Собору про іконопочитання використовуватимемо дослідження сучасних науковців, як от: В. Лепяхіна, Я. Краховецького, Д. Степовика, І. Іванчо, К. Клявза та інших. Окрім цього часто посилатимемось і на віровчительні сентенції св. Йоана Дамаскіна, який вважається головним захисником іконопочитання та «предтечею» Сьомого Вселенського Собору. Слід зазначити, що наша праця не претендує на вичерпність у висвітленні цієї теми, однак вона повинна слугувати поштовхом для тих, хто надалі буде розвивати та досліджувати це питання.

ВИСНОВКИ

У нашій дипломній роботі ми намагалися проаналізувати основні положення Сьомого Вселенського Собору щодо іконопочитання крізь призму наукових досліджень Болотова. При цьому здійснили спробу розкрити всю унікальність та прогресивність методології Василя Болотова.

У першому розділі дипломної роботи ми ознайомились з важливою для всієї Церкви постаттю, знаною не лише на території Російської імперії, а й за її межами – професором Василем Болотовим, який здійснив колосальний внесок в розвиток церковно-історичної науки. Оскільки велику частину історії Церкви включає історія догматів, то дослідник починає ґрунтовно вивчати й богослов'я. Більше того, богослов на підставі поглибленого вивчення обох дисциплін – церковної історії та богослов'я – розпрацьовує свій власний метод для більш об'єктивного пізнання усіх тонкощів довкола питання іконопочитання. А все тому, що для нього завжди життєвим кредо служили слова великого оратора Цицерона: «Не говори нічого не істинного і не приховуй нічого істинного» .

У нашій праці ми зауважили, що виходячи із дослідження Сьомого Вселенського Собору щодо іконопочитання важливим завданням, яке ставить для себе Болотов, є з'ясування причин іконоборства. На цьому шляху професор підходить до розкриття питання послуговуючись власною методологією. Спочатку він розглядає історичні причини виникнення іконоборства, а відтак переходить до розгляду христологічних суперечок обох сторін (православних та еретиків), вдаючись до богослов'я. Так само синтезує й під час аналізу самого Собору, спочатку історичні деталі (скликання, процес, рішення), а потім – висвітлення догмату іконопочитання у світлі халкедонського христологічного догмату.

У другому розділі роботи здійснено спробу показати, що таїнство Воплочення Божого Сина стало переломним моментом на шляху до самооб'явлення та зруйнування заборони, сформульованої у старозавітніх словах: «Не робитимеш собі ніякого тесаного кумира, ані подобини того, що попід землею у водах...» (Втор 20, 4; 27, 5). Відтак ми розкрили суть основних тез Собору про те, що ікона, як і Святе Письмо, є джерелом богопізнання, а поклоніння, яке відбувається перед іконою, належить зображуваній особі, а не матерії. Це богопізнання є процесом інтеграції від споглядання образу до Первообразу, яке відбувається поетапно через чотириступеневий спосіб (буквальний, алегоричний, моральний, анагогічний), про який навчав ще св. Августин.

Проводячи розрізнення між картиною та іконописним образом, отці Собору зазначають, що ікони є носіями благодаті Святого Духа, чи, згідно із вченням преподобного Дамаскина, – місцем дії Божественних енергій. Позаяк ікони сповнені благодаттю завдяки їх освяченню в чині благословення, то через них Господь може творити чуда. Це чудо відбувається через процес преображення особи (теозіс), яка молитовно споглядає Бога на четвертому ступені богопізнання (анагогія, восходження). Звідси обожествлення людини відбувається синергійно через благодатну дію Святого Духа (з боку Бога) та молитву до Первообразу (з боку людини).

Після розгляду молитовного призначення ікони ми підійшли до аналізу наступного твердження Сьомого Вселенського Собору, а саме, що ікона – це катафатичне «богослов'я у фарбах». Тому для благоговійного творення молитви важливим також є й іконічність зображення, тобто ікона повинна відповідати певним канонам іконописання. На думку професора Болотова, канонічним є зображення, яке належним чином «відповідає богопристойності». Таке розуміння пов'язане із зображенням величі Бога,

відповідного до людського сприйняття та істинності Євангелія. Звідси ми підійшли до висновку, що ікона – це віровчительний текст, де кожний жест, знак, форма чи колір володіють глибокою художньо-релігійною символікою, яка подає нам цілісний світ, світ преображений, який часто суперечить земній логіці.

Варто зазначити, що під час написання дипломної роботи ми розглянули велику кількість різноманітного дослідницького матеріалу. Однак здебільшого ці праці становили радше допоміжну ланку у висвітленні досліджуваного питання, оскільки головним вектором нашого зацікавлення були наукові розвідки професора Болтова. Звичайно, ми свідомі того, що наша дипломна праця не є чимось остаточним і кінцевим у вирішенні обраної проблематики, але навпаки – потребує детального вивчення та представлення у подальших розвідках.